

จุดงัก

ทำอะไร ที่ไหน เพื่ออะไร?

พระพรหมคุณาภรณ์

(ป. อ. ปยุตฺโต)

ธรรมทานเพื่อการศึกษาธรรม

กุมภาพันธ์ ๒๕๕๘

ธุดงค์ ทำอะไร ที่ไหน เพื่ออะไร?

© พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต)

ISBN 974-506-697-4

พิมพ์ครั้งที่ ๑ - ก.พ. ๒๕๕๘

๒,๐๐๐ เล่ม

- ธรรมทานเพื่อการศึกษารวม

ข้อมูล: ถอดจากเสียง เป็นข้อมูลอักษรในคอมพิวเตอร์ สำหรับการพิมพ์ครั้งแรก ๑๔ ก.พ. ๒๕๕๘
โดย บุษผา คณิศกุล และ ดร.พุทฺธชาติ แพนสมบุญ

แบบปก: พระครูวินัยธร (ชัยยศ พุทธิวิโร)

พิมพ์เป็นธรรมทาน โดยไม่มีค่าลิขสิทธิ์

ท่านผู้ใดประสงค์จัดพิมพ์ โปรดติดต่อขออนุญาตที่
วัดญาณเวศกวัน ต.บางกระทึก อ.สามพราน จ.นครปฐม ๗๓๒๑๐
<http://www.watnyanaves.net>

พิมพ์ที่

คำปรารภ

หนังสือนี้ ที่จริง ไม่ต้องมีคำนำหรือคำปรารภ เพราะกระแสวิกฤตใจที่แรงขึ้นมาในเรื่องจุดด่างดำ กับเสียงไถ่ถามที่ได้ยินเป็นครั้งคราว ในโอกาสอันน้อยนักที่จะได้พบใครๆ เป็นข้อปรารภที่ทำให้เกิดคำพูดเชิงตอบคำถามและบอกเล่านี้ขึ้นมา

เมื่อคำพูดเกิดมาแล้ว เป็นเรื่องราวสั้นๆ ผู้ฟังคงเห็นว่าไม่ยาก จึงนำไปแปลงเป็นคำเขียน แล้วส่งย้อนไปขอให้ตรวจ เพื่อพิมพ์เผยแพร่ให้ความรู้แก่กัน ก็เกิดเป็นหนังสือเล่มบางๆ นี้ขึ้นมา

ขออนุโมทนาผู้มีน้ำใจใฝ่รู้ใฝ่ธรรม ซึ่งมีความปรารถนาดีที่จะแผ่แผ่ความรู้เข้าใจ ให้แพร่กระจายออกไปในสังคม นับว่าเป็นธรรมทานเพื่อการศึกษาธรรม อันเจริญบุญแก่จิตใจ ให้กุศลทางปัญญา อำนวยประโยชน์สุขที่เลิศคุณค่าแก่มหาชน ขอให้ผู้บำเพ็ญกุศลนี้ เจริญในธรรม งามงามในความสุข ทุกเมื่อทุกวาร

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต)

๑๖ ก.พ. ๒๕๕๘

สารบัญ

คำปรารภ

ก

จุดดัด ทำอะไร ที่ไหน เพื่ออะไร?

๑

รู้จักจุดดัดกันนิด

๑

พระจุดดัดเป็นอยู่ง่าย แต่ไม่ใช่ทำเรื่องง่าย ๆ

๓

ฉันครึ่งเดียว ยากกว่าฉันมือเดียว

๕

รับจูน สิ้นฝน ออกจรดล ไปรุกขมูล

๖

ถือจุดดัด มีอานิสงส์อะไร?

๑๐

นาฬิกาปลุกดัดเกร็งกร้าง

ตื่นขึ้นมา ตาสว่าง เดินถูกทางกันเสียที

๑๓

ผนวก: พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม - “จุดดัด”

๑๔

ธุดงค์

ทำอะไร ที่ไหน เพื่ออะไร?

คณะมาเยี่ยมถึงนี้ เดินทางเป็นร้อยๆ กิโลเมตร ผ่านป่าเนินเขา เขาเข้ามาไกล และมีความสนใจในเรื่องธุดงค์ ก็เข้ากับบรรยากาศดีเหมือนกัน คือแวดล้อมไปด้วยสภาพตามธรรมชาติของหมู่ไม้ในแดนดงแถบเชิงเขา แต่ที่ยอดเนินนี้ ลมค่อนข้างแรง เวลาพูด เสียงลมจะดังแทรกกวนเข้าไปในเครื่องอุปกรณ์ เมื่อพูดไป ก็ฟังกันไป

รู้จักธุดงค์กันนิด

“ธุดงค์” มาจากคำบาลีว่า ธุดงฺค (อ่านว่า ธุดังคะ) เกิดจาก ธุด + องฺค

“อังคะ” หรือ “องค์” แปลว่า องค์ประกอบ หน่วย หรือหัวข้อ ในที่นี้หมายถึง คุณสมบัติ หรือจะแปลว่าข้อปฏิบัติก็ได้ คือเป็นข้อปฏิบัติในการฝึกตน หรือคุณสมบัติของผู้ที่ฝึกตนซึ่งแยกเป็นข้อๆ ส่วน “ธุด” (อ่านว่า ธุดตะ) แปลว่า ผู้ขัดเกลากิเลส

ดังนั้น ธุดงค์นี้ จึงแปลว่า คุณสมบัติของผู้ขัดเกลากิเลส หรือข้อปฏิบัติของผู้ขัดเกลากิเลส หมายความว่าสำหรับพระ (โยมก็ได้ บางข้อ) จะได้เอามายึดถือปฏิบัติ เพื่อจะได้ขัดเกลากิเลสของตน ซึ่งจะช่วยให้มีชีวิตอย่างพระได้ดี คือ มีชีวิตที่เอื้อต่อการปฏิบัติธรรม หรือทำหน้าที่ของพระ เช่นเจริญสมณะวิปัสสนามุ่งหน้าไป

พระมีชีวิตอย่างไรที่เหมาะสมจะเป็นชีวิตของพระ ก็คือมีก้นน้อย สันโดษ และอูดงค์ก็เน้นคุณสมบัติข้อที่เด่น คือเน้นให้มีความมักน้อย สันโดษนี้แหละ อูดงค์จึงเป็นข้อปฏิบัติของผู้ที่ขัดเกลากิเลส โดยตัวเองที่มุ่งจะเป็นอยู่อย่างมักน้อยสันโดษ

ที่ว่ามักน้อยสันโดษ ก็คือไม่ยุ่งกับเรื่องไปเที่ยวหากิน แสวงหาข้าวของลาภผล จะได้มุ่งมาทำงาน ทำกรรมฐาน มาอยู่กับ กิจหน้าที่ของตนเอง คือประพฤติปฏิบัติในศีลสมาธิปัญญา เจริญ ไตรสิกขาไป พระนี้ พอมีก้นน้อยสันโดษ ก็ทำงานของตนเองได้เต็มที่

แต่ที่นี้ จะเอาข้อปฏิบัติอะไรมาใช้ฝึกตนล่ะ นี่แหละที่จะพูดกัน คือ ก็เลยมีวิธีปฏิบัติเป็นข้อๆ องค์ก็คือข้อๆๆ ท่านจัดไว้ ๑๓ ข้อ

เป็นอันว่า อูดงค์มี ๑๓ ข้อ และ ๑๓ ข้อนั้นก็เน้นไปที่เรื่องของการมีชีวิตความเป็นอยู่ ก็คือเรื่องปัจจัยสี่นี้เอง แต่ปัจจัยข้อที่ ๔ ในเรื่องความเจ็บไข้ ไม่ต้องเอามาตั้งเป็นอูดงค์ เพราะความเจ็บไข้ ไม่ใช่การเป็นอยู่ตามปกติ เมื่อเจ็บไข้ขึ้นมา ก็รักษากันไปตามโรค คนต้องระวังตัวอยู่แล้ว กินยาฟุ้งเฟ้อ ก็อาจจะผลอดตายไปได้ง่ายๆ

ก็มาจัดมาเน้นกันที่ปัจจัย ๓ อย่าง คือเรื่องจีวร-เครื่องนุ่งห่ม บิณฑบาต-อาหาร และเสนาสนะ-ที่อยู่อาศัย อูดงค์ก็จึงวนอยู่ที่ ๓ อย่างนี้

ที่นี้ก็เอาสิ เริ่มตั้งแต่ในเรื่องของจีวร ที่เป็นเครื่องนุ่งห่ม สำหรับตัวเอง จะตั้งข้อปฏิบัติอย่างไรขึ้นมา จึงจะเป็นอูดงค์ ที่ได้ขัดเกลากิเลส ให้เป็นอยู่ง่าย มักน้อยสันโดษ

สำหรับพระนี้ ถ้าจะมีจะใช้จีวรโดยไม่ต้องไปเที่ยววุ่นวาย ก็ไปเก็บเอาผ้าที่เขาทิ้งตามกองขยะ หรือตามป่าช้า

เศษผ้า และผ้าเก่าเล็กใช้ เขาก็เอาไปทิ้งเป็นขยะ และแต่ก่อนนี้ เขาเอาศพไปไว้ในป่าช้า ก็มีผ้าถุงผ้าห่ม แล้วก็มีผ้าห่อผ้าพัน มีเศษผ้า พระที่จะอยู่ให้ง่ายฝึกตัวให้เข้ม ก็ไปเก็บเอาผ้าพวกนี้ตามกองขยะบ้าง ในป่าช้าบ้าง ได้มาแล้ว ก็เอามาต้ม ถ้ายังไม่พอก็เก็บไว้ เมื่อพอ ก็เอามาตัด จะตัดเป็นจีวรไหน มีรูปร่างอย่างไร ก็ตัดไปสิ ทำไปตามวินัย ตัดเสร็จ ก็เย็บ แล้วก็ย้อม นี่คือทำเอง

อย่างนี้เรียกว่า “บังสกุลจีวร” แปลว่า จีวรจากผ้าคลูกฝุ่น

“บังสกุล” แปลว่า คลูกฝุ่น บังสุ มาจาก บังสุ แปลว่า ฝุ่น บังสกุลจีวรก็เป็นผ้าคลูกฝุ่น คือผ้าที่เลอะเทอะสกปรกจากกองขยะเป็นต้น แต่ว่าต้มนะ... เอามาต้ม ก็ทำเองนั่นเอง ไม่ต้องพึ่งญาติโยม เมื่ออยู่ๆ ไป ไม่มีจีวร ก็ไปเที่ยวเก็บผ้ามาจากกองขยะ เอามาทำอย่างที่ว่านั้น

อย่างนี้ก็เป็นจุดประสงค์หนึ่งละ เรียกว่า “บังสกุลิกังคะ” คือองค์หรือข้อปฏิบัติของพระที่ถือใช้แต่ผ้าบังสกุล ถ้าอย่างนี้ ก็เป็นอันว่าไม่ต้องไปรื้อรับผ้าที่โยมมาถวายอะไรแล้ว นี่จุดประสงค์หนึ่งละนะ

พระจุดประสงค์เป็นอยู่ง่าย แต่ไม่ใช่ทำเรื่องง่าย ๆ

พระอีกองค์หนึ่งรู้ที่อยู่ว่า พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตให้พระใช้ผ้า ๓ ผืน มีผ้าถุง ผ้าห่ม และผ้าซ้อนทาบ ที่เรียกว่าสังฆาฏิ ในอินเดีย ที่ทรงอนุญาต จะได้ใช้กันหนาว เพราะชั้นเดียวไม่พอ ก็รวมเป็นสามผืน ภาษาพระเรียกว่า ไตรจีวร

พระองค์นี้ก็พิจารณาว่า เอ้อ... เรามีชุดหนึ่งแล้วนะ จีวรสามผืน ก็ใช้แค่นี้ ถ้าจะมีโยมมาถวายจีวรเพิ่ม ให้เป็นชุดแรก ก็ไม่เอาขอใช้แค่นั้น ผ้าเกินกว่าชุด ไม่เอา ใช้สามผืน อย่างละผืนเดียว

อย่างนี้ก็เป็นอู่ตุงค์ข้อหนึ่ง เรียกว่า “เตจิวริกั้งคะ” องค์แห่งภิกษุผู้ถือใช้แต่ผ้าสามผืน คือไตรจีวร นี่ก็อู่ตุงค์นะ เป็นเรื่องของจีวรหรือผ้า

ที่นี้ด้านอาหารละ อาหารของพระก็คือ เที้ยวบิณฑบาตไปแล้วโยมถวายอาหาร ได้มา ก็ฉัน บางทีมีภิกษุจินมุต โยมที่มีงานมีศรัทธานิมนต์ไปฉัน ก็สบายขึ้น ได้ฉันอาหารดี ๆ

ที่นี้มาดูพระที่จะถืออู่ตุงค์ในเรื่องของอาหาร เริ่มต้นก็ข้อที่ ๑ ถือบิณฑบาตเป็นประจำ องค์นี้ไม่เอาละ ใครจะนิมนต์ไปฉันในงานในพิธีอะไร ไม่เอาทั้งนั้น ฉันจะฉันแต่อาหารที่บิณฑบาตอย่างเดียว ได้เท่าไร ก็เท่านั้น อดก็อด

อย่างนี้เป็นอู่ตุงค์ข้อแรกในเรื่องอาหาร ชื่อว่า “บิณฑบาติกั้งคะ” แปลว่า องค์ของผู้ถือบิณฑบาตเป็นประจำ ไม่รับนิมนต์ ไม่รับถวายพิเศษ

ต่อไป อีกองค์หนึ่งก็ถือบิณฑบาตนั้นแหละ แต่บิณฑบาตไปตามลำดับ ไม่ออกนอกทาง ไปตามชอย ไปตามลำดับ ไม่แยกไปว่าแถบไหนอาหารดีกว่า ทางนั้นรวย เราไปนั้น น่าจะได้มาก แต่ไปตามทาง เป็นลำดับแถวแนว อย่างนี้ก็เป็นอู่ตุงค์ข้อหนึ่ง เรียกว่า “สพทานจาริกั้งคะ” คือองค์ของผู้ถือเที้ยวบิณฑบาตไปตามลำดับ

ที่นี้ว่าถึงการฉันอาหาร มีข้อที่น่าสนใจ เรียกว่าฉันที่นั่งเดียว ภาษาพระว่า “เอกาสนิกั้งคะ” แปลว่า องค์ของผู้ที่นั่งฉันอาสนะเดียว หมายความว่า นั่งลงฉันทีเดียวแล้ว วันนั้นไม่ฉันอีก

ขอให้สังเกตว่า อู่ตุงค์ข้อที่ว่านี่คือถือฉันครั้งเดียว ไม่ใช่ฉันมื้อเดียว เดียวนี้เรียกกันลับสน

ฉันครึ่งเดียว ยากกว่าฉันมือเดียว

ฉันมือเดียว กับฉันครึ่งเดียว ไม่เหมือนกัน ต่างกันอย่างไร
ที่ว่าฉันมือเดียวนั้น หมายความว่า เรียกตามช่วงเวลาที่ยืน คือจัด
อาหารเป็นมื้อๆ (ภัตต์, ไทยใช้สั้นๆ ว่า ภัต) เช่น ในหลายถิ่น วันหนึ่งมี
มือเช้า มื้อกลางวัน แล้วก็มือเย็น อย่างนี้ มื้อก็คือช่วงเวลาที่ยืน ถ้า
กินช่วงนี้ก็กินมือเช้า กินช่วงนี้ก็กินมือกลางวัน กินช่วงนี้ก็กินมือเย็น

ในอินเดีย ครั้นยังเป็นชมพูทวีป ชาวบ้านกินอาหารกัน ๒ มื้อ
คือ มือเช้า (ปาตราชภัตต์) กับมือสาย (สายนมาสภัตต์) มือเช้าคือก่อน
เที่ยง ส่วนมือ “สาย” ของชมพูทวีป เป็นคนละความหมายกับสาย
ของไทย “สาย” ของชมพูทวีป หมายถึงหลังเที่ยงไปแล้ว จนบ่าย
จนเย็น จนค่ำ ไปถึงก่อนอรุณขึ้นวันใหม่

พระนี่ฉันมือเดียว ถือเอกภัต (เอกภัตติกะ=มี “ภัต” เดียว) คือ
ฉันมือเช้าอย่างเดียว หมายความว่า ฉันในมืออาหารของช่วงเช้า
อย่างเดียว จะฉันกี่ครั้ง ท่านก็เรียกว่าฉันมือเดียว คือ มือเช้ามือเดียว

ที่นี้ ในบัดดลนี่ไม่อย่างนั้น พระต้องฉันมือเช้ามือเดียวอยู่แล้ว
แต่บัดดลนี่ไม่เอาแค่เวลา ไม่ใช่แค่เวลาเป็นเกณฑ์ ข้อเอกาสนิกังคะนี่
ถือเอกาสนะ อาสนะเดียว ที่นั่งเดียว (เอกาสนิกะ=มี “อาสนะ” เดียว)
คือเอาการนั่งครั้งเดียว นั่งฉันครึ่งเดียวจบ หรือนั่งครั้งเดียวก็ฉัน
จบไปเลย นี่คือฉันครึ่งเดียว ไม่ใช่แค่ฉันมือเดียว

ถาม: ที่หลวงลุงว่าฉันมือเดียว หมายความว่าอย่างไร?

หลวงลุง: หมายความว่า ฉันในช่วงเช้า เพราะมืออาหารก็
คือตามเวลา จะกี่ครั้ง ถ้าก่อนเที่ยง ก็อยู่ในมือเช้า

ถาม: ก็ครั้งอย่างไร

หลวงลุง: เมื่อว่าตามเวลาของอาหาร ที่เรียกว่า “มือ” ฉันทอนรุ่งเช้า ก็อยู่ในมือเช้า ฉันทอนเพล ก็อยู่ในมือเช้า เพราะยังอยู่ในเวลาก่อนเที่ยง ที่เขาเรียกรวมหมดว่าเช้า คนสมัยนั้นรู้จักเวลาของอาหารอย่างนั้น เขาจึงเรียกพระว่า พวกฉันทมือเดียว (เอกภัตติกะ)

ที่นี้ ฉันทมือเดียวแล้ว ก็ยังเรื่องมาก ท่านจึงถือ “เอกาสนิกังคะ” เอาแค่เอกาสนะ (เอก+อาสนะ) แค่นั่งครั้งเดียว ที่นั่งเดียว นั่งลงไปครั้งเดียว ฉันทเสร็จแล้ว ลูกแล้วไม่ฉันทอีก นี่คือฉันทครั้งเดียวจริงๆ

แล้วก็ยังมิ “ปัตตบิณฑิกังคะ” ฉันทเฉพาะในบาตร ไม่ใช่ภาชนะอื่น นี่ก็อูตงค์อีก เอาละ เรื่องอาหารหลายข้อ พูดพอเป็นตัวอย่าง

ออกพรรษา รับกฐิน ลีนฝน ออกจรดล ไปรุกขมุล

ต่อไป พูดเรื่องที่อยู่บ้าง ภาษาพระเรียกว่าเรื่องเสนาสนะ (“ที่นอน-ที่นั่ง”) ข้อแรกก็คือ ถี้ออยู่ป่า ข้อนี้เรามีพระป่าซึ่งพอรู้จักกันแล้ว เรียกว่า “อารัญญิกังคะ” แปลกง่าย ๆ ว่า องค์แห่งผู้ถี้ออยู่ป่า

ข้อต่อไป ถี้ออยู่โคนไม้ คือรุกขมุล เรียกว่า “รุกขมุลิกังคะ” คือไม่อยู่ในที่อาศัยมีเครื่องมุงบัง อย่างบ้านเรือนกุฎิ ไม่เอาทั้งนั้น แต่ข้อนี้ พระพุทธเจ้าห้ามอยู่ในฤดูฝน ในฤดูฝนต้องมีที่มุงที่บัง ตามที่วินัยกำหนดไว้ พูดง่าย ๆ ว่า ถี้ออยู่รุกขมุล ข้อนี้น่าเข้าใจ

“รุกขมุล” นี้ เป็นเสนาสนะพื้นฐานของพระ พระพุทธเจ้าเสด็จจาริกสั่งสอนประชาชน ก็ประทับรุกขมุลเรื่อย ก่อนทรงอนุญาตให้มีวัด (อาราม) และเสนาสนะ ๕ อย่าง พระก็อยู่โคนไม้เป็นหลัก

ที่ว่ารุกขมूलเป็นเสนาสนะพื้นฐานของพระนั้น ดูง่าย ๆ รุกขมूलเป็นเสนาสนะที่เป็นอย่างหนึ่งในนิสสัย ๔ (ปัจจัยเครื่องอาศัยของชีวิตพระ) รวมอยู่ในอนุศาสน์ ๘ (คำสอนสั่งครั้งแรกที่อุปัชฌาย์ต้องบอกแก่พระใหม่ในโบสถ์ทันทีที่บวชเสร็จ) เป็นที่อยู่อาศัยที่ถึงกันทันทีกับธรรมชาติ หาได้ง่ายทุกที่เพราะมีอยู่ทั่วไปเป็นธรรมดาในธรรมชาติ (ในยุคที่ธรรมชาติยังไม่เสีย)

อีกข้อหนึ่ง พระจะถืออยู่กลางแจ้งบ้างก็ได้ เรียกว่า อยู่ในอัปโภคาส พระที่ถือข้อนี้ไม่ยอมอยู่แม้แต่ใต้ต้นไม้ หรือไม่มีต้นไม้ก็อยู่ได้ ก็เป็นจุดดัดข้อหนึ่ง ชื่อว่า “อัปโภคาลิงคะ”

อีกองค์หนึ่งถืออยู่ป่าช้า คืออยู่ในสุสาน ชื่อว่า “โสทานิงคะ” ก็เป็นจุดดัดอีกข้อหนึ่ง

ข้อที่ยากที่สุด ต้องใช้ความเพียรใจสู้เข้มแข็งอย่างมาก คือถือนั่ง ไม่นอน องค์กรนี้จะหลับจะพักผ่อนด้วยการนอน ไม่ได้ ต้องนั่งหลับเอา เดินได้ ยืนได้ แต่นอนไม่ได้ ท่านไม่ได้กำหนดว่าจะต้องถือสั้นยาวนานเท่าใด อาจจะลองถือดู สั้นหรือยาวก็ได้ เรียกว่าสมาทาน คือตกลงใจว่าเอาละ ฉันจะถือปฏิบัติ นั่งอย่างเดียว ไม่นอนสักพรรษาหนึ่ง อย่างนี้เป็นต้น ก็สมาทานเอา นี้ก็เป็นจุดดัดข้อหนึ่ง เรียกว่า “เนสัชชิงคะ”

ตามที่พูดมาเป็นตัวอย่างนี้ ก็ให้เห็นแล้วว่า จุดดัด ๑๓ ข้ออยู่ที่ปัจจัย ๔ ในสามข้อแรก คือ จีวร บิณฑบาต เสนาสนะ แม้แต่ข้อสุดท้ายที่ถือนั่ง ไม่นอน ถึงจะเป็นเรื่องของความเพียรอดสู้อย่างเต็มที่ แต่ก็อยู่ในเรื่องของการนั่งนอน ไม่ไปไหน ในเมื่อเป็นอย่างนี้จุดดัดก็แทบไม่ต้องเดิน ถูกไหม ไม่เกี่ยว จุดดัดไม่ได้อยู่ที่เดิน

แล้วอย่างนั้น ทำไมไม่เวลาพูดว่าธุดงค์ คนทั่วไปก็นึกคิดไปถึงว่าต้องเดิน เบาละ นี่ก็คือความหมายได้เพี้ยนไป

ธุดงค์กลายเป็น มีความหมายเพี้ยนไปเป็นเดิน ไปมองไปมุงกันที่ว่าเดิน นั้นมันเป็นเพราะอะไร ก็มาพิจารณากันดู

จะเห็นได้ง่ายเลยว่า ธุดงค์บางข้อ โดยเฉพาะข้อรุกขมุลอยู่โคนไม้เนี่ย ทำให้มีโอกาสเดินไปเรื่อย

มองย้อนหลังไปในครั้งโบราณ ไม่ต้องไกล เอาแค่สมัยที่อาตมายังเป็นเณรเล็กๆ อยู่ในชนบท สมัยนั้น เวลาออกพรรษา ได้ยินพระพูดกันหรือบอกคนนั้นคนนั้นว่า ท่านจะ “ไปรุกขมุล” หรือออกรุกขมุล ท่านไม่ได้ใช้คำว่าไปธุดงค์

แต่มาตอนหลังเดี๋ยวนี๊ ไปอย่างไรมาอย่างไรไม่รู้ กลายเป็นว่าจะไปธุดงค์ จะออกธุดงค์ ธุดงค์เลยกลายเป็นเดิน แค่นี้ก็เพี้ยนแล้ว มันไม่เกี่ยวกับข้อไหนเลย ที่พูดมาแทบไม่มีข้อไหนเป็นเรื่องเดิน มีแต่ว่าบางข้อทำให้ได้โอกาสที่จะเดิน ข้อบิณฑบาต ก็ได้โอกาสเดิน แล้วก็ไปรุกขมุล ก็ยิ่งทำให้ได้เดินและต้องเดินกันใหญ่

ทวนย้ำว่า แต่ก่อนนั้น ออกพรรษาแล้ว พระรับภิกษุขึ้น ลิ่นฝนหลายองค์ก็จรดล ออกรุกขมุล จาริกไป คำไหน นอนนั้น ใต้ร่มไม้ อาศัยรุกขมุล ในสมัยก่อนนั้น เมื่อต้นไม้ยังมีมาก โคนไม้ก็มีไปเรื่อยบนหนทาง พระแะที่ร่มไม้ พบญาติโยม ก็แนะนำให้ธรรมสอนกันไป มีโคนไม้เป็นจุดกำหนดสำคัญ ก็เรียกกันว่าไปรุกขมุล

เมื่อรู้ว่าศัพท์มันเพี้ยน ความหมายมันคลาดเคลื่อนเสียไป ก็ชวนกันหันกลับมาใช้คำว่า “ไปรุกขมุล” หรือ “ออกรุกขมุล” ดีไหม จะเข้าใจง่าย มองเห็นโยงกับของจริงสภาพที่เป็นจริงได้ชัดดีด้วย

พอรู้เรื่องได้หลักแล้ว ก็ขีดแนลงไปว่า รูดงค์ไม่ใช่เงิน แม้ว่าบางครั้งรูดงค์จะพวงเอาเงินติดมาด้วย แต่ที่แท้นั้น “รูดงค์” คือ องค์คุณ หรือข้อปฏิบัติสำหรับผู้ขัดเกลากิเลส ที่จะฝึกตัวเองให้เป็นอยู่ง่าย มีความมักน้อยสันโดษ จะได้มุ่งไปกับกิจหน้าที่ของตัวเอง

แทนที่จะเอาเวลาไปยุ่งกับเรื่องลาภผล เทียวหาเที่ยวรอรับปัจจัย ๔ ที่เหลือเพื่อเกินจำเป็น ก็จะได้ตั้งหน้าตั้งตาเอาเวลานั้นมาใช้ปฏิบัติกิจหน้าที่ในการฝึกหัดพัฒนาตนเอง ไม่ว่าจะศึกษาเล่าเรียน เจริญสมณะวิปัสสนา ให้ก้าวไปในไตรสิกขา พอมักน้อยสันโดษแล้ว ก็ทำได้เต็มที่ ก็ให้เข้าใจรูดงค์กันอย่างนี้

บอกแล้วว่า รูดงค์มี ๑๓ ข้อ เกี่ยวกับปัจจัยสี่ ใน ๓ ข้อแรก เพราะข้อที่ ๔ เรื่องยานั้นไม่ต้องฝึก มันแล้วแต่โรค แต่ปัจจัย ๓ ข้อแรกนี้ทำให้คนผ้นแปรวิปริตได้ง่าย มันจะฟุ้งเพื่อฟุ้งเพื่ออะไรทำอะไรที่วุ่นวายกันนักหนา ก็มักจะมาจากปัจจัย ๓ ข้อแรกนั้นแหละ เทียวหาอาหาร หาเครื่องนุ่งห่ม หาที่อยู่อาศัยกันไป ไม่รู้จักจบ

อย่างเรื่องที่อยู่อาศัย ก็สร้างกันไป จนกระทั่งว่าไม่รู้จะสร้างขนาดไหน ให้เป็นวิมานอะไร ท่านก็อยู่โคนไม้ซะ ให้หมดเรื่องไปเลย ได้อยู่วิมานต้นไม้อย่างกะรุกขเทวดา เทวดาก็อยู่วิมาน อ้าว.. ใครบอกว่าอยากอยู่วิมาน ก็นี่ไง รุกขเทวดาก็มีวิมาน คือต้นไม้ นั่นแหละ เราก็มีวิมานอยู่ที่ต้นไม้ นั่นได้ นี่เข้าใจแล้วใช่ไหม รูดงค์นะ

ถาม: จะรูดงค์ได้ ต้องสมาทาน ช่วงเวลาเท่าไร กับใครคะ?

หลวงลุง: ไซ้ ต้องสมาทาน เป็นการตั้งกำหนดลงไปแก่ตัวเองว่า เอละ เริ่มลงมือทำจริงจังละนะ บอกแล้วว่า จะสมาทานถือในระยะสั้น หรือยาวนาน ก็ได้

ที่ต้องสมาทาน ก็อย่างที่ว่า เป็นการตั้งกำหนดให้เป็นการจริงจังแน่ชัดลงไป อย่างพระที่เดินบิณฑบาตไปนะ ถ้าไม่สมาทานให้เป็นธุดงค์ ท่านไปบิณฑบาตเรื่อยก็จริง แต่บางทีคนนิมนต์ท่านไปรับอาหารในที่เขาจัดถวาย หรือในพิธี เป็นงานเป็นการ ก็ไม่เป็นธุดงค์

เมื่อก็ถามว่าสมาทานกับใคร ก็สมาทานกับตัวเองนะสิ มันเป็นเรื่องของตัวเอง เป็นข้อปฏิบัติสำหรับฝึกตัวเองนี่ เมื่อตกลงใจแล้ว ใจเราเข้มแข็งพอ ก็เอาเลย... ตกลงว่า คราวนี้ฉันสมาทานละนะ ฉันถือธุดงค์ข้อนี้ละ ๓ เดือน หรือนานเท่าไร ก็ว่าไป

ธุดงค์ถือหลายข้อพร้อมกันได้ แต่บางข้อขัดกัน เช่น ถือรุกขมุลแล้ว จะอยู่กลางแจ้งได้อย่างไร มันขัดกันเอง ข้อไหนถือได้เหมาะกับตน ถ้าใครเข้มแข็ง ก็สมาทานเลย อย่างพระมหากัสสปะที่เป็นเอตทัคคะทางถือธุดงค์ เช่นข้ออยู่ป่า ท่านก็ถือตลอดชีวิตเลย

ถาม: ถือหลายๆ ข้อก็ได้หรือคะ?

หลวงลุง: ได้สิ เรื่องผ้าก็ถือ เรื่องอาหารก็ถือ เรื่องที่อยู่ก็ถือ อย่างจิรวกก็ถือผ้าบังสุกุล อาหารก็ถือบิณฑบาตประจำ เสนาสนะก็ถืออยู่ป่า อยู่รุกขมุล ก็ได้นี่ พร้อมกันไปเลยหลายข้อ

ถือธุดงค์ มีอานิสงส์อะไร?

ถาม: แล้วอานิสงส์ของการถือธุดงค์ล่ะ?

หลวงลุง: อย่างที่ว่าแล้ว เมื่อถือธุดงค์ ก็จะได้ขัดเกลากิเลสของตัว จะมีความเข้มแข็ง อยู่ในความมักน้อยสันโดษ บอกตัวเองว่าแค่นี้พอแล้ว ฉันอยู่ได้สบายแล้ว ไม่ติดข้องห่วงกังวลอะไรแล้ว ก็ตั้งหน้าตั้งตาทำหน้าที่ของตน ฝึกตัวเองไป แล้วก็มุ่งหน้าไปในการปฏิบัติ ในการพัฒนา ศึกษาเล่าเรียน เผยแผ่ธรรม ก้าวไปได้เต็มที่

ฉะนั้น คุณดั่งจึงมากับความมักน้อยสันโดษ เป็นอยู่ง่าย ต่อด้วยการฝึกฝนขัดเกลาตนเอง แล้วก็เข้าถึงธรรมชาติด้วย แกมว่าเมื่ออยู่กับธรรมชาติได้ดีแล้ว ก็มีความสุขได้ง่าย โดยตัดความวุ่นวายหลุดพ้นไปมากมาย

เมื่อพระเถื่อคุณดั่ง ก็ทำให้พระอยู่กับธรรมชาติมากขึ้น มีเวลาเป็นของตัวเอง เป็นอิสระ ไม่ต้องพึ่งพามาก เพราะว่าคนที่ยังต้องพึ่งพานั้น ก็พึ่งพาอาศัยเนื่องมาจากปัจจัย ๔ นี้แหละ ท่านจึงพยายามให้เป็นอิสระในเรื่องปัจจัย ๔ เท่าที่จะทำได้ แล้วตัวเองก็จะมุ่งไปในงาน ในการฝึกตน ปฏิบัติธรรมได้เต็มที่

พออยู่อย่างอย่างนี้ ไม่มีอะไรพะรุงพะรัง แทบไม่ต้องมีอะไรติดตัว ไม่ติดข้องห่วงกังวลอะไรแล้ว เป็นอิสระ จะไปไหนก็ไปง่าย ก็จะเข้าคติที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า พระนี่ถ้าเป็นอยู่ถูกต้อง จะเหมือนกับนกที่มีแต่ปีก ๒ ปีก จะบินไปไหนก็บินไป พระก็เป็นอย่างนั้น มีแต่บาตรกับจีวร ยิ่งเถื่อคุณดั่ง ก็ยิ่งตัวเบา เหมือนกับนกที่มีแต่ปีก ๒ ปีก นึกจะบินไปไหน ก็บิน...ปู้! ไปได้เลย

เอ... ปู้! หรือ ปรี้อ อย่างไหนนะ (เสียงว่า “ปรี้อ” หัวร่อกันดัง)

พระอย่างท่านที่เถื่อคุณดั่งนี้ ก็เป็นอย่างนั้น ท่านจะไปไหน ก็ไปได้สะดวก ไปได้คล่อง ท่านก็ไปชนบทนั้นชนบทนี้ ไปพบประชาชนชาวบ้านถิ่นทุรกันดาร ที่อยู่ในดง ในพง ในไพร เขาจะยากจนอยู่กันอย่างไร ท่านก็ได้รู้ได้เห็น แล้วท่านก็มีโอกาสได้สั่งสอนแนะนำ มีธรรมะให้ ช่วยเหลืออยู่กันดี ก็เลยกลายเป็นว่า คุณดั่งนั้นไม่เฉพาะขัดเกลาตนเอง แต่เอื้อในการสั่งสอนคนอื่นด้วย ทำให้ไปเข้าถึงประชาชนได้ทั่วทุกถิ่นฐาน นี่คือนิประโยชน์ยะเลย

วันก่อนนั้น มีเหตุให้พบกับญาติโยมบางท่าน ก็ได้เล่าให้ญาติโยมฟังเป็นเรื่องแทรกว่า นานนักแล้ว มีฝรั่งที่ศึกษาค้นคว้าเรื่องเอเชียอาคเนย์ แล้วเขียนเป็นหนังสือหนาเล่มหนึ่ง เป็นตำราประวัติศาสตร์ Southeast Asia ซึ่งนิยมใช้กันเป็นหลักมานาน

เขามีข้อสันนิษฐานอันหนึ่ง เขาบอกว่าดินแดนแถบประเทศไทยนี้ แต่ก่อนอยู่ใต้อำนาจของขอม อย่างที่เรารู้กัน คืออาณาจักรขอมโบราณ ซึ่งยิ่งใหญ่มาก ขอมนั้นมาตั้งละโว้ (ที่ลพบุรี) เป็นเมืองหลวงย่อยสำหรับปกครองดินแดนที่ปัจจุบันคือไทย

ที่นี้ ขอมนั้นมีศาสนาหลัก คือศาสนาพราหมณ์/ฮินดู แล้วก็มีพุทธศาสนาเถรวาท เป็นสองศาสนาใหญ่ของมหาอาณาจักรนั้น

(พูดมาถึงตรงนี้ อุปกรณ์บันทึกเสียงของคณะผู้ฟัง หยุดทำงาน ก็เลยไม่มีเรื่องที่เล่าไปแล้ว ที่จะลอกมาบอกที่นี้ จึงขอรวบรัดเล่าสั้นๆ ต่อท้าย พอให้เรื่องจบลงได้)

ที่นี้ พระและพราหมณ์ในสองศาสนานั้น ก็อยู่กับความยิ่งใหญ่ที่ศูนย์กลางอำนาจในมหานคร โดยเป็นเจ้าของพิธีอันมหึมา พิธีพิทักษ์ พิธีสังเวย พิธีบูชา พิธีกรรมใหญ่ต่าง ๆ มากมาย

ในสมัยนั้นเองซึ่งเป็นช่วงเวลายาวนาน พระภิกษุเถรวาทผู้มีความเป็นอยู่ง่ายๆ มักน้อยสันโดษตั้งที่ว่า ได้จาริกกันไปเรื่อยๆ จนไปๆ มาๆ ก็ถึงกันใกล้ชิดกับมวลประชาชน กระจายไปทั่วทุกถิ่น ดินแดน จนชนบทน้อยใหญ่กลายเป็นพุทธศาสนิกของเถรวาท

กาลนานผ่านไป ในที่สุด อาณาจักรขอมโบราณเจ้าของนครวัด-นครธม ก็ล่มสลาย และศาสนาพราหมณ์ กับพุทธศาสนาเถรวาท ซึ่งผูกตัวติดอยู่กับศูนย์กลางอำนาจที่ยิ่งใหญ่ ก็ล้มหายไปด้วย ในขณะที่พุทธศาสนาเถรวาทเข้าไปอยู่ในชีวิตของชาวบ้านทั่วผืนแผ่นดินหมดแล้ว นี่คือการที่เขาคือเป็นด้านหนึ่งของประวัติศาสตร์แห่งเอเชียอาคเนย์ แถบที่มาเป็นประเทศไทย

นาฬิกาปลุกตั้งเครื่องราง

ตื่นขึ้นมา ตาสว่าง เดินถูกทางกันเสียที

จุดประสงค์เป็นข้อปฏิบัติตามสมควรใจ ที่ทำได้ยากมากบ้างยากน้อยบ้าง แต่ก็มีพระที่ใจเข้มแข็งสมาทานถือสืบกันมาจนแน่นแฟ้น เข้าอยู่ในวิถีชีวิต เป็นความรู้ความเข้าใจสามัญในสังคมไทย

แต่น่าแปลกใจว่า เวลานี้ คนไทยชาวพุทธมากมายจนเรียกได้ว่าทั่วๆ ไป แม้กระทั่งชาวบ้านพื้นถิ่นก็รู้จักพอที่จะมองออกได้ว่าจุดประสงค์คืออะไร พวกกันตื่นตื่นไปกับปรากฏการณ์รูบราวบแวววว แล้วก็ไขว่เขวสับสนกันไป

นี่เป็นสัญญาณที่เตือนอย่างชัดเจนว่า พระพุทธศาสนาของคนไทย มีสภาพเป็นอย่างไร คลาดเคลื่อนผิดเพี้ยน ผูกอรอนเลือนราง หรือว่าไปกันถึงแค่ไหน ควรจะปฏิบัติหรือจัดการให้เป็นอย่างไร

มองในแง่ดี ปรากฏการณ์เป็นเรื่องเป็นราวครึกโครมอื้อฉาวที่โด่งดังเด่นขึ้นมา เป็นอาการที่ผู้ทำนั้นท่านช่วยกระตุกหรือกระแทกกระทุ้งให้คนไทยสะดุ้งตื่น หรือแม้แต่ตระหนกตกใจขึ้นมา ซึ่งน่าจะช่วยให้เกิดความสนใจใส่ใจที่จะแก้ไขกันให้จริงจัง มิฉะนั้น ก็จะไม่ตื่นขึ้นมาจากความหลับไหล ไม่ลุกขึ้นมาทำอะไรให้เป็นสาระชิ้นอัน

ถ้ามองอย่างนี้ ก็เป็นอันว่าดีแล้ว ที่มีเรื่องแรงร้ายนำตระหนกตกใจมาทำให้ตระหนักรู้ อะไรที่ตุ้มตามให้ตื่นตื่น แต่ช่วยปลุกให้ลุกขึ้นมาศึกษาหาความรู้กันให้เท่าทันเข้าใจ ที่จะตัดสินได้ด้วยตนเอง แล้วช่วยกันแก้ไข ชวนกันประพฤติปฏิบัติให้ถูกต้องต่อไป ก็เป็นอันถือได้ว่านั่นก็ดี

จะจบเล่มลงท้าย จึงนำเอาหลักความรู้เรื่อง “จุดประสงค์” มาบอกกันไว้จาก *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม* ยาวถึง ๔ หน้า จัดได้ว่าเป็นภาคผนวก นับว่าไม่น้อย เรื่องจุดประสงค์ รู้เท่านี้ น่าจะพอที่หนึ่งก่อน

[342] **ชุกังคิ 13** (องค์คุณเครื่องสลัดหรือกำจัดกิเลส, ข้อปฏิบัติเข้มงวด ที่สมัคใจสมาทานประพฤติประจำตัว ชั่วระยะเวลาสั้น หรือยาว หรือแม้แต่ตลอดชีวิต เป็นอุบายขัดเกลากิเลส ส่งเสริมความมกน้อยสันโดษ เป็นต้น — *Dhutaṅga*: means of shaking off or removing defilements; austere practices; ascetic practices)

หมวดที่ 1 จีวรปฏิสังยุตต์ (เกี่ยวกับจีวร — connected with robes)

1. ปังสุกุลิกังคะ (องค์แห่งผู้ถือทรงผ้าบังสุกุล คำสมาทานโดยอธิษฐานใจหรือเปล่งวาจาว่า “คหบดีจีวรํ ปฏิกุชิปามิ, ปังสุกุลิกงคํ สมာทิยามิ” แปลว่า “เรางดคฤหบดีจีวร สมาทานองค์แห่งผู้—” — *Pam-sukūlikāṅga*: refuse-rag-wearer’s practice)

2. เตจีวริกังคะ (องค์แห่งผู้ถือทรงเพียงไตรจีวร คำสมาทานว่า “จตุตถจีวรํ ปฏิกุชิปามิ, เตจีวริกงคํ สมာทิยามิ” แปลว่า “ข้าพเจ้างดจีวรผืนที่ ๔ สมาทานองค์แห่งผู้—” — *Tecivarikāṅga*: triple-robe-wearer’s practice)

หมวดที่ 2 ปิณฑปาตปฏิสังยุตต์ (เกี่ยวกับบิณฑบาต — connected with almsfood)

3. ปิณฑปาติกังคะ (องค์แห่งผู้ถือเที่ยวบิณฑบาต คำสมาทานว่า “อติเรกลาภํ ปฏิกุชิปามิ, ปิณฑปาติกงคํ สมာทิยามิ” แปลว่า “ข้าพเจ้างดอติเรกลาภ สมาทานองค์แห่งผู้—” — *Pinḍapātikāṅga*: alms-food-eater’s practice)

4. สปัตถนจาริกังคะ (องค์แห่งผู้ถือเที่ยวบิณฑบาตไปตามลำดับ คำสมาทานว่า “โถลูปะจาวํ ปฏิกุชิปามิ, สปัตถนจาริกงคํ สมာทิยามิ” แปลว่า “ข้าพเจ้างดการเที่ยวตามใจอยาก สมาทานองค์แห่งผู้—” — *Sapadānacārikāṅga*: house-to-house-seeker’s practice)

5. เอกาสนิกังคะ (องค์แห่งผู้ถือหนึ่งฉัน ฌ อาสนะเดียว คือฉันวันละครั้งเดียว ลุกจากที่แล้วไม่ฉันอีก คำสมาทานว่า “นानาสนโภชนํ ปฏิกุชิปามิ, เอกาสนิกงคํ สมာทิยามิ” แปลว่า “ข้าพเจ้างดการฉัน ฌ

ต่างอาสนะ สมาทานองค์แห่งผู้—” — *Ekāsanikaṅga*: one-sessioner's practice)

6. ปัตตปิณฑิกังคะ (องค์แห่งผู้ถือฉันเฉพาะในบาตร คือ ไม่ใช้ภาชนะใส่อาหารเกิน ๑ อย่าง คือบาตร คำสมาทานว่า “*ทุติยภาชนํ ปฏิกุชิปามิ, ปัตตปิณฑิกงฺคํ สมายิยามิ*” แปลว่า “ข้าพเจ้างดภาชนะที่ ๒ สมาทานองค์แห่งผู้—” — *Pattapiṇḍikaṅga*: bowl-food-eater's practice)

7. ขลุปัจจกัฏฐิตกัฏฐิกังคะ (องค์แห่งผู้ถือห้ามภัตที่ถวายเป็นภายหลัง คือ เมื่อได้ปลงใจกำหนดอาหารที่เป็นส่วนของตน ซึ่งเรียกว่าห้ามภัต ด้วยการลงมือฉันเป็นต้นแล้ว ไม่รับอาหารที่เขานำมาถวายอีก แม้จะเป็นของประณีต คำสมาทานว่า “*อติริตตโมชนํ ปฏิกุชิปามิ, ขลุปัจจกัฏฐิตกัฏฐิกํ สมายิยามิ*” แปลว่า “ข้าพเจ้างดโภชนะอันเหลือเพื่อ สมาทานองค์แห่งผู้—” — *Khalupacchā-bhattikaṅga*: later-food-refuser's practice)

หมวดที่ 3 เสนาสนปฏิสังยุตต์ (เกี่ยวกับเสนาสนะ — connected with the resting place)

8. อารัญญิกังคะ (องค์แห่งผู้ถืออยู่ป่า อยู่ห่างบ้านคนอย่างน้อย ๕๐๐ วัชรุ คือ ๒๕ เส้น คำสมาทานว่า “*คามนุตเสนาสนํ ปฏิกุชิปามิ, อารญญิกงฺคํ สมายิยามิ*” แปลว่า “ข้าพเจ้างดเสนาสนะชายบ้าน สมาทานองค์แห่งผู้—” — *Āraṅṅikaṅga*: forest-dweller's practice)

9. รุกขมূলิกังคะ (องค์แห่งผู้ถืออยู่โคนไม้ คำสมาทานว่า “*ฉนฺนํ ปฏิกุชิปามิ, รุกขมूलิกงฺคํ สมายิยามิ*” แปลว่า “ข้าพเจ้างดที่มุงบัง สมาทานองค์แห่งผู้—” — *Rukkhāmūlikaṅga*: tree-root-dweller's practice)

10. อพฺภกาสิกังคะ (องค์แห่งผู้ถืออยู่ที่แจ้ง คำสมาทานว่า “*ฉนฺนญจ รุกขมุลญจ ปฏิกุชิปามิ, อพฺภกาสิกงฺคํ สมายิยามิ*” แปลว่า “ข้าพเจ้างดที่มุงบังและโคนไม้ สมาทานองค์แห่งผู้—” — *Abbhokāsikaṅga*: open-air-dweller's practice)

11. โสสานิกังคะ (องค์แห่งผู้ถืออยู่ป่าช้า คำสมาทานว่า “*อสุสานํ ปฏิกุชิปามิ, โสสานิกงฺคํ สมายิยามิ*” แปลว่า “ข้าพเจ้างดที่มีป่าช้า

สมาทานองค์แห่งผู้—” — *Sosānikaṅga*: charnel-ground-dweller's practice)

12. ยถาสันถติกังคะ (องค์แห่งผู้ถืออยู่ในเสนาสนะแล้วแต่เขาจัดให้ คำสมาทานว่า “เสนาสนใดลูบปู ปฏิกุชิปามี, ยถาสันถติกังคํ์ สมอาทิตย์ามิ” แปลว่า “ข้าพเจ้างดความอยากเอาแต่ใจในเสนาสนะ สมาทานองค์แห่งผู้—” — *Yathāsanthatikaṅga*: any-bed-user's practice)

หมวดที่ 4 วัริยปฏิสังยุตต์ (เกี่ยวกับความเพียร — connected with energy)

13. เนสัชชิกังคะ (องค์แห่งผู้ถือการนั่ง คือเว้นนอน อยู่ด้วยเพียง ๓ อิริยาบถ คำสมาทานว่า “เสยฺยํ ปฏิกุชิปามี, เนสัชชิกังคํ์ สมอาทิตย์ามิ” แปลว่า “ข้าพเจ้างดการนอน สมาทานองค์แห่งผู้—” — *Nesajjikaṅga*: sitter's practice)

ข้อควรทราบเพิ่มเติมเกี่ยวกับชุดองค์ 13

ก. โดยย่อ ชุดองค์มี 8 ข้อ เท่านั้น คือ

1) องค์หลัก 3 (สี่สังคะ — principal practices) คือ สप्तทานจาริกังคะ (เท่ากับได้รักษาปิณฑชปาตีกังคะด้วย) เอกาสนิกังคะ (เท่ากับได้รักษาปัตตปิณฑทีกังคะ และขลุปัจจัยกัตติกังคะด้วย) และอัพโภกาลิกังคะ (ทำให้รุกขมุลิกังคะ กับยถาสันถติกังคะ หมดความจำเป็น)

2) องค์เดี่ยวไม่คาบเกี่ยวข้ออื่น 5 (อสังมิทินังคะ — individual practices) คือ อารัญญิกังคะ ปังสุกุลิกังคะ เตจวีรวิงคะ เนสัชชิกังคะ และโสสานิกังคะ

ข. โดยนิสสัย คือที่อาศัย (dependence) มี 2 คือ ปัจจัยนิสสิต 12 (อาศัยปัจจัย — dependent on requisites) กับ วัริยนิสสิต 1 (อาศัยความเพียร — dependent on energy)

ค. โดยบุคคลผู้ถือ

1) ภิกษุ ถือได้ทั้ง 13 ข้อ

2) ภิกษุณี ถือได้ 8 ข้อ (คือ ข้อ 1, 2, 3, 4, 5, 6, 12, 13)

- 3) สามเณร ถือได้ 12 ข้อ (คือเว้นข้อ 2 เติจวีรังคะ)
- 4) ลีขมานาและสามเณรี ถือได้ 7 ข้อ (คือ ลดข้อ 2 ออกจากที่ ภิกษุณีถือได้)
- 5) อุบาสกอุบาสิกา ถือได้ 2 ข้อ (คือข้อ 5 และ 6)
- ง. โดยระดับการถือ แต่ละข้อถือได้ 3 ระดับ คือ
- 1) อย่างอุกฤษฏ์ หรืออย่างเคร่ง เช่น ผู้ถืออยู่ป่า ต้องให้ได้อรุณ ในป่าตลอดไป
 - 2) อย่างมัธยม หรืออย่างกลาง เช่นผู้ถืออยู่ป่า อยู่ในเสนาสนะชาย บ้านตลอดฤดูฝน 4 เดือน ที่เหลืออยู่ป่า
 - 3) อย่างอ่อน หรืออย่างเพล่า เช่น ผู้ถืออยู่ป่า อยู่ในเสนาสนะชาย บ้านตลอดฤดูฝนและหนาวรวม 8 เดือน
- จ. ข้อ 9 และ 10 คือ รุกขมุสิกังคะ และอัปโภกาสิกังคะ ถือได้เฉพาะ นอกพรรษา เพราะวินัยกำหนดให้ต้องถือเสนาสนะในพรรษา
- ฉ. *ชุดงค์ไม่ใช่ปัญหาญัตติทางวินัย* ขึ้นกับความสมัครใจ มีหลักทั่วไป ในการถือว่า ถ้าถือแล้วช่วยให้กรรมฐานเจริญ หรือช่วยให้กุศล ธรรมเจริญ อกุศลธรรมเสื่อม ควรถือ ถ้าถือแล้วทำให้กรรมฐาน เสื่อม หรือทำให้กุศลธรรมเสื่อม อกุศลธรรมเจริญ ไม่ควรถือ ส่วนผู้ที่ถือหรือไม่ถือ ก็ไม่ทำให้กรรมฐานเจริญหรือเสื่อม เช่น เป็นพระอรหันต์แล้วอย่างพระมหากัสสปะ เป็นต้น หรือคนอื่นๆ ก็ตาม ควรถือได้ ฝ่ายแรกควรถือในเมื่อคิดจะอนุเคราะห์ชุมชน ในภายหลัง ฝ่ายหลังเพื่อเป็นวาสนาต่อไป
- ช. *ชุดงค์ที่มาในบาลีเดิม* ไม่พบครบจำนวนในที่เดียว (ที่พบจำนวน มาก คือ ม.อ.14/186/138; M.III.40 มีข้อ 1, 3, 5, 8, 9, 10, 11, 12, 13; อง.ทสก.24/181/245; A.V.219 มีข้อ 1, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13; ชุ. ม.29/918/584; Nd¹188 มีข้อ 1, 2, 3, 4, 7, 8, 12, 13) นอกจากคัมภีร์ ปริวาร (วินย.8/982/330; 1192/475; Vin.V.131,198) ซึ่งมีหัวข้อ ครบถ้วน ส่วนคำอธิบายทั้งหมด พึงดูในคัมภีร์วิสุทธิมรรค.

